

1. Bevezetés

Tanulmányomban az IGO-k, tehát kormányközi nemzetközi szervezetek emberi jogok terén betöltött szerepét kívánom bemutatni. Mindenekelőtt szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyek a kormányközi és a nem kormányközi nemzetközi szervezetek között. Először is a kormányközi szervezetek, vagy csak röviden IGO-k (intergovernmental organizations) olyan szervezeteket jelölnek, amelyeket államok hoznak létre kölcsönös és közös együttműködés céljából. A kormányközi szervezetek legfontosabb ismertetőjegye és tulajdonsága, hogy nemzetközi jogalanyisággal rendelkeznek. Így e szervezeteket jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik csakúgy, mint az államokat, vagy a magánszemélyeket¹, illetve egyéb kivételes jogalanyokat.² Azonban amíg az államok eredeti, és teljes jogalanyisággal bírnak, az kormányközi szervezetek jogalanyisége korlátozott és származékos. Az IGO-k mellett a nemzetközi szervezetek másik típusa, a nem kormányközi szervezetek, azaz NGO-k (non-governmental organizations) nem rendelkeznek jogalanyisággal. Azonban egy kivétel itt akad, ugyanis a Nemzetközi Vöröskereszt NGO-nak minősül, viszont mégis rendelkezik nemzetközi jogalanyisággal. A kormányközi szervezetek jogalanyisége azért származékos, mivel az államok hozzák létre azt. Legalább három állam³ által egy multilaterális (tehát többoldalú) nemzetközi szerződés megkötésével jöhet létre egy kormányközi szervezet. Ez a nemzetközi szerződés több sajátos elnevezést is kaphat, például alapokmány, statútum, vagy éppen alkotmány. A NGO-k azonban közvetlenül nem az államoknak köszönhetik létrejöttüket, ezek az államoktól független szervezetek. A nem-kormányközi szervezetek a magánszemélyek egyfajta határon átnyúló egyesüléseként is értelmezhetjük. A leghíresebb és legfontosabb NGO-k, a környezetvédelemben jelentős szerepet betöltő Greenpeace, vagy a globális sportszövetségek, mint például a FIFA, valamint bizonyos emberi jogvédő szervezetek, úgymint az Amnesty International vagy a Human Rights Watch. Kormányközi szervezetekre jó példa lehet az ENSZ, a NATO, az Európai Unió, vagy az EFTA.⁴

¹ Azonban a magánszemélyek csak kivételesen rendelkeznek jogalanyisággal a nemzetközi jogban, mégpedig a jelen dolgozat és tárgy témájául szolgáló emberi jogok védelme tekintetében, valamint a nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősség kapcsán. (SZEMESI Sándor: *A nemzetközi jog alapintézményei*, Lícium Art Könyvkiadó, Debrecen, 2011, 9.)

² A nemzetközi jog néhány kivételes jogalanyt is ismert, azonban csak bizonyos jogok tekintetében. Az önrendelkezési elv például a nemzeteket és népeket mint jogalanyokat illeti. További egyéb jogalanyok polgárháborúk esetén a felkelők, vagy éppen az ENSZ 9182. évi tengerjogi egyezménye alapján az emberiség mint egész. De a történelmi és diplomáciai jelentősége folytán a Máltai Lovagrend is a nemzetközi jog jogalánya, csak úgy, mint a vatikáni Szentszék. (SZEMESI i.m. 9.)

³ Két állam megegyezése esetén nem beszélhetünk nemzetközi szervezet létrejöttéről, csupán egy bilaterális nemzetközi szerződésről.

⁴ SZEMESI i. m. 8-10.

2. Nemzetek Szövetsége

Dolgozatom folytatásaként a kormányközi szervezetek tevékenységét szeretném bemutatni, itt egy már csak jogtörténetileg jelentős szervezettel, a Nemzetek Szövetségével, vagy egyszerűen csak a Népszövetséggel. Az I. világháborút lezáró párizsi békekonferencián alapították meg 1919-ben. Célja az volt, hogy univerzális szervvé váljon,

1. ábra: A Nemzetek Szövetségének hivatalos szimbóluma

azonban ezt nem tudta megvalósítani, ugyanis számos állam, többek között az Amerikai Egyesült Államok soha sem volt tagja, de emellett tekintélyes számú, 63 tagállammal rendelkezett. A Nemzetek Szövetsége azonban nem kifejezetten egy emberi jogi szervezet, azonban elsődleges céljának tekintette a béke és a biztonság megőrzését. Ezekből számos további emberi jog fakad, de a békéhez való jog már önmagában egy emberi jog. A Népszövetség jelentősége abban mutatkozik meg, hogy ez a későbbi ENSZ elődszervezete, amely sok tekintetben példát mutatott neki. A Nemzetek Szövetsége nem tudta beváltani a hozzá fűzött globálpolitikai és emberi jogi reményeket, ugyanis az 1930-as évektől kezdve kudarcok sorozata érte, különösen az, hogy a hitleri náci Németország kilépett belőle, így megkezdve annak felbomlását. Ettől kezdve jelentősége csökkent, tevékenysége gyakorlatilag megszűnt, majd végül 1946-ban de iure is megszűnt.⁵

3. Egyesült Nemzetek Szövetsége

Az Egyesült Nemzetek Szövetségét (röviden: ENSZ) a Népszövetség utódszerveként a II. világháború lezárásakor, 1945-ben alapították meg San Francisco-ban. Az ENSZ Alapokmány nem nevesíti a székhelyét, de a gyakorlat azt mutatja, hogy New York-ban székel. A Nemzetek Szövetségével szemben az ENSZ már egy (és az egyetlen)

2. ábra: az ENSZ zászlaja

univerzális joghatósága van, azaz globális szinten jelen van és kifejti joghatását.⁶ Gyakorlatilag a Föld valamennyi állama tagja sőt, többek között a tagjává válás gyakorlatilag egy feltétele az állammá válásnak. Dél-Szudán megalakulása és 2011-es csatlakozása után immár 193

⁵ SHAW, Malcolm N.: Nemzetközi Jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 774.

⁶ SHAW i. m. 717.

tagállammal rendelkezik. Emellett egyedülként objektív jogalanyisággal bír, azaz minden állammal és nemzetközi szervezettel szembe fennáll a jogalanyiséga, még azokkal is, amelyek nem ismerik el az ENSZ-t, és a joghatóságát illetve jogalanyiságát. Legfőbb szerve a Közgyűlés, amely plenáris működést biztosít valamennyi tagállam képviselőjével. Továbbá kiemelendő a Biztonsági Tanács, amelynek öt állandó tagja az öt nagyhatalom: az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Oroszország (Szovjetunió jogutódjaként), továbbá Kína.⁷ Az emberi jogok védelméről már az ENSZ Alapokmányának 55. cikke is rendelkezik a következőképpen: „Az Egyesült Nemzetek elő fogja mozdítani ... az emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak mindenki részére ... történő általános tiszteletben tartását.”⁸

Az ENSZ kifejezetten emberi jogokra specializálódott szerve az Emberi Jogi Tanács. 1946-ban alapították meg a Gazdasági, Szociális és Kulturális Tanács segédszerveként az Emberi Jogok Bizottságát. Az Emberi Jogok Bizottsága hat évtizeden át tevékenykedett az emberi jogok védelme terén, majd 2006-ban megszűnt. Jogutódja a most is fennálló Emberi Jogi Tanács. Legjelentősebb jogosultságának az tekinthető, hogy felfüggesztheti egy ENSZ tagállam tagságát, amennyiben súlyos és visszatérő emberi jogi jogsértéseket tapasztal. Generális feladatköre, hogy általános és rendszeres emberi jogi felülvizsgálati eljárásokat folytat le. Az eljárások eredményeinek összefoglalása után ajánlásokat tesz a megvizsgált államoknak, hogy hogyan és miként tudnák hatékonyabban és megfelelőbben biztosítani az emberi jogok érvényesülését. Az Emberi Jogi Tanácshoz kapcsolódik továbbá az Emberi Jogi Főbiztos személye, akinek az a legfőbb feladata az emberi jogok érvényesülésének általános előmozdítása.⁹

Az ENSZ emberi jogok biztosításában és védelmében betöltött szerepe elsősorban az általa megfogalmazott nemzetközi emberi jogi egyezményekben érhető tetten. Kétségtől a legfontosabb és leghíresebb ilyen egyezmény az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. A Nyilatkozatot 1948. december 10-én fogadta el az ENSZ, éppen emiatt december 10-ét tekinthetjük az emberi jogok napjaként. A Nyilatkozat jelentősége abban rejlik, hogy ez volt az első átfogó jellegű emberi jogi katalógus. Elsősorban első generációs emberi jogokat biztosít,

⁷ SZEMESI i. m. 165-167.

⁸

http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyesult_nemzetek_szervezeterol/az_egyesult_nemzetek_alapokmánya/az_egyesult_nemzetek_alapokmánya (Letöltve: 2016.11.05.)

⁹ http://www.menszt.hu/informaciok/kep_es_valosag/negyedik_fejezet (Letöltve: 2016.11.05.)

például az emberek szabadságát és egyenlő méltóságát (1. cikk), az élethez, a szabadsághoz, a személyi biztonsághoz való jogot (3. cikk) vagy a rabszolgaság tilalmát (4. cikk).¹⁰

További jelentős emberi jogi egyezmény, amely az ENSZ keretein belül jött létre, az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Ez az egyezmény kifejezetten első generációs jogokat biztosít, úgymint az élethez való jogot (6. cikk), kínzás tilalmát (7. cikk), illetve a törvény előtti egyenlőséget, ártatlanság védelmét és a nullum crimen sine lege elvet (14. cikk). Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához képest azért beszélhetünk komoly előrelépésről az emberi jogok tekintetében, ugyanis az Egyezségokmány sokkal kiforrottabban, hosszabban és részletesebben rögzíti azokat.¹¹

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának párja, a szintén 1966-ban elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Ez az Egyezségokmány azonban már a második generációs jogokat biztosítja. Mérföldkőnek számít, hiszen ezen emberi jogokat még egy egyezmény sem biztosította, az erre való törekvések is csak meglehetősen halványak voltak. Rögzíti többek között a munkához való jogot (6. cikk), a szociális biztonsághoz és társadalombiztosításhoz való jogot (9. cikk), továbbá a művelődéshez és oktatáshoz való jogot (13. cikk).¹²

Az ENSZ szakosított szervei között is találhatunk számos olyat, amelyek nem kifejezetten az emberi jogok védelméért küzdenek, azonban tevékenységüknél fogva számos emberi jog érvényesülését előmozdítják. Ilyen a római székhelyű Mezőgazdasági- és Élelmészeti Szervezet (FAO),

3. ábra:
Mezőgazdasági és
Élelmészeti Szervezet

4. ábra: Nemzetközi
Munkaügyi Szervezet

amelynek elsődleges célja az éhezés felszámolása, így jelentős szociális emberi jogokat véd, valamint bizonyos módon érvényesíti az élethez való jogot.¹³ Az 1919-es alapítású Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) szintén a második generációs, azaz gazdasági és szociális jogok érvényesítésében tölt be fontos szerepet, amely munkaügyi normák alkotása és ellenőrzése

8. ábra:
Menekültügyi
Főbiztosság

révén többek között a megfelelő munkafeltételek biztosítására törekszik, küzd az egyenlő esélyekért és bánásmódért, és támogatja a munkaadói és

7. ábra: ENSZ
Gyermekekalapja

¹⁰ http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf (Letöltve: 2016.11.05.)

¹¹ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600008.TVR (Letöltve: 2016.11.05.)

¹² http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok/egyezségokmány_i (Letöltve: 2016.11.05.)

¹³ <http://www.fao.org/home/en/> (Letöltve: 2016.11.05.)

munkavállalói szervezeteket.¹⁴ Az UNESCO (azaz az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) is a második generációs jogok védelméért tevékenykedik, különösen a szociális és kulturális jogokért. A világ kulturális és természeti világörökségeinek felvétele és védelme e szerv hatáskörébe tartozik, továbbá az oktatásban betöltött szerepe nélkülözhetetlen.¹⁵ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) már a harmadik generációs jogokhoz kötődik, többek között biztosítja az egészséghez való jogot. Fő feladatai, hogy globális szinten irányt mutassanak az egészségügy területén, kutatásokat végeznek, és segítséget nyújtanak járványok és más fertőző betegségek által sújtott területeken.¹⁶ Az UNICEF (az ENSZ Gyermekalapja), amely kifejezetten a gyermekek és az ifjúság helyzetének javítására törekszik, különösen az egészségügy, a táplálkozás, az oktatás és szociális gondoskodás területén. Így elsősorban szociális jogok, azaz második generációs jogok érvényesüléséért küzd.¹⁷ További fontos szakosított szerv még a Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR), amely kifejezetten a menekültek jogainak biztosítása érdekében jár el, minden menekült kapcsán felmerüli emberi jog biztosításáért fellép.¹⁸

6. ábra: Egészségügyi Világszervezet

4. Európa Tanács

Az Európa Tanács még véletlenül sem keverendő össze az Európai Tanáccsal. Utóbbi ugyanis az Európai Unió állam- és kormányfőit tömörítő politikai szervezete, ezzel szemben az Európa Tanács az EU-tól egy teljes mértékben különálló szerv, amely a legfontosabb regionális kormányközi emberi jogi szervezet. 1949-ben alapították, és ma már 47 tagállammal büszkélkedhet. Az Európa Tanács égisze alatt fogadták el 1950-ben az Emberi Jogok Európai Egyezményét.¹⁹ Az Egyezmény számos emberi jogot biztosít, példának okáért az élethez való jogot (2. cikk), a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód és büntetése tilalmát (3. cikk), a tisztességes tárgyaláshoz való jogot (6. cikk), a véleménynyilvánítás szabadságát (10. cikk), a gyülekezés és egyesülés szabadságát (12. cikk), a hatékony jogorvoslathoz való jogot (13. cikk).²⁰ Az emberi jogok

¹⁴ <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm> (Letöltve: 2016.11.05.)

¹⁵ <http://www.unesco.hu/> (Letöltve: 2016.11.05.)

¹⁶ <http://www.who.int/en/> (Letöltve: 2016.11.05.)

¹⁷ <http://unicef.hu/> (Letöltve: 2016.11.05.)

¹⁸ <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/index.html> (Letöltve: 2016.11.05.)

¹⁹ SZEMESI i. m. 99-101.

²⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (Letöltve: 2016.11.05.)

tekintetében egyedülálló, hogy az Egyezmény által biztosított jogok fölött az Emberi Jogok Európai Bírósága őrökdi. A strasbourgi bírósághoz lehet fordulni, ha valamely részes állam megsértette valamely Egyezményben biztosított jogot. A Bíróság ilyenkor kártérítést ítélhet meg a kérelmezőnek, amelyet a részes állam köteles megfizetni. Hazánkkal szemben legtöbbször a nem megfelelő börtönviszonyok miatt a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma miatt, a perek elhúzódása miatt a tisztességes tárgyaláshoz való jog miatt fordulnak a személyek a Bírósághoz. Az Európa Tanácshoz köthető még az Egyezmény mellett egy másik igen fontos nemzetközi emberi jogi egyezmény, az 1961-es Európai Szociális Charta. A Charta a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának regionális párja, amely elsősorban második generációs jogokat rögzít. A Charta által biztosított legfontosabb emberi jogok a munkához való jog, a szervezkedési jog, a béralkuhoz való jog, a társadalombiztosításhoz való jog, a szociális és egészségügyi segítségre való jog, a család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemhez, valamint a migráns dolgozók és családtagjaik védelemhez és segítséghez való joga.²¹

9. ábra: A strasbourgi
Emberi Jogok Európai Bírósága

5. Európai Unió

Az Európai Unió kétségkívül az egyik legszignifikánsabb kormányközi nemzetközi szervezet. Azonban az EU nem kifejezetten egy emberi jogi szervezet, hanem egy gazdasági, politikai unió. E tény ellenére mégis fontos szerepet tölt be az emberi jogok védelme területén. Ugyanis a 2007-es Lisszaboni Szerződés 2009-es hatálybalépésével az Alapjogi Chartát szerződési rangra emelte, azaz ettől kezdve az Alapjogi Charta is ugyanúgy elsődleges jogforrásnak minősül, mint az Alapszerződések.²² Az Charta egyaránt rögzít első generációs és második generációs emberi jogokat is, de kifejezetten politikai, szociális és gazdasági jogokat, többek között az emberi méltóság sérthetlenségét (1.

²¹ SZEMESI i. m. 99-101.

²² Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSz) és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSz)

cikk), az élethez való jogot (2. cikk), a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot (7. cikk), a személyes adatok védelméhez való jogot (8. cikk), az oktatáshoz való jogot (14. cikk), a vállalkozás szabadságát (16. cikk), a tulajdonhoz való jogot (17. cikk) valamint a tisztességes és igazságos munkafeltételekhez való jogot (31. cikk). A Lisszaboni Szerződés elfogadásával az Európai Unió egyúttal deklarálta azt is, hogy egységesen elfogadja az Emberi Jogok Európai Egyezményét.²³

20. ábra: Az Európai Unió zászlaja

6. Nemzetközi Vöröskereszt

Mint már a bevezetésben említésre került, annak ellenére hogy a Nemzetközi Vöröskereszt nem minősül kormányközi szervezetnek, egyedülálló módon NGO-ként nemzetközi jogalannak minősül, és elévülhetetlen szerepe van az emberi jogok érvényre juttatásában, habár nem kifejezetten emberi jogi szervezet. Az 1859-ben az

11. ábra: A Nemzetközi Vöröskereszt hivatalos szimbólumai

osztrákok és franciák között megvívott solferinói csatában több ezren vesztették életüket, és több tízezer szenvedtek sebesülést, majd az ütközet után egy Jean-Henri Dunant nevű svájci üzletember körbejárta a csatamezőt, és gondoskodott a sebesültek ellátásáról. Mozgalma egyre növekedett, majd 1863-ban Genfben megalapította a Nemzetközi Vöröskeresztet, amelynek ma is itt található a székhelye. A Vöröskereszt egyedülálló a nemzetközi jogban, ugyanis ez az egyetlen nem kormányközi nemzetközi szervezet, amely nemzetközi jogalanyisággal rendelkezik csak úgy, mint a kormányközi szervezetek.²⁴ Négy fő alapelvének az önkéntességet, a semlegességet, az egyetemességet és az emberiséget tekinthetjük. A Nemzetközi Vöröskereszt alapvetően egy humanitárius szerv, fő céljai a betegségek megelőzése, valamint a háború és katasztrófák áldozatainak védelme, tehát nem kifejezetten az emberi jogok védelméért jött lére, de tevékenysége ellátása folytán kétségkívül nagy szerepet játszik az emberi jogok érvényesülésében is. Elsősorban az egészséghez, élethez való jog biztosításában működik közre e szervezet. A szervezethez köthető négy genfi egyezmény megkötése, amelyek a háború áldozatainak védelméről szólnak, és szabályozzák a *ius in bello*-t, tehát a fegyveres konfliktusok jogát. Mindenesetre azt lehet mondani, hogy a Vöröskereszt egy humanitárius emberi jogi szervezet.²⁵

²³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> (Letöltve: 2016.11.05.)

²⁴ SZEMESI i. m. 9.

²⁵ <http://www.voroskereszt.hu/szervezetuenk.html> (Letöltve: 2016.11.05.)

7. Összegzés

Összegzés gyanánt megállapítható, hogy a nemzetközi szervezetek emberi jogok védelme terén betöltött szerepe habár nem tekint vissza évszázados múltra, napjainkban annál inkább nélkülözhetetlen e szervezetek tevékenysége. Látható, hogy milyen sokrétű tevékenységet végeznek mind az első, a második, valamint harmadik generációs emberi jogok biztosítása érdekében is. Az IGO-k szerepe valamivel korábbi, azonban az első, átfogó jellegű kifejezetten az emberi jogvédelem céljából megalkotott egyezmény az ENSZ-hez köthető, tehát körülbelül hét évtizedre nyúlik vissza az emberi jogok védelme a nemzetközi szervezetek által. Megfigyelhető az a tendencia, hogy az újabb kormányközi nemzetközi szervezetek a korábbiaknál tudatosan nagyobb figyelmet szenteltek az emberi jogok védelmére. Később az NGO-knak²⁶ is fontos szerepük lett, hiszen már nemcsak az államok, hanem már maguk a magánszemélyek is fontosnak vélték az emberi jogok megfelelő érvényesülését. Napjainkra már látható, hogy mind az IGO-knak elvülhetetlen szerepe van az emberi jogok biztosítása kapcsán.

²⁶ Csak a legfontosabbakat említve: Amnesty International, Human Rights Watch, International Service for Human Rights, Freedom House, International Freedom of Expression Exchange, Anti-Slavery International, World Organisation Against Torture, International Federation of Human Rights

Felhasznált irodalom

Könyvek:

SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi Jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002

SZEMESI Sándor: *A nemzetközi jog alapintézményei*, Lícium Art Könyvkiadó, Debrecen, 2011

Nemzetközi szerződések:

Alapjogi Charta

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Emberi Jogok Európai Egyezménye

Európai Szociális Charta

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Internetes oldalak:

<http://www.fao.org/home/en/>

<http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>

<http://www.unesco.hu/>

<http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/index.html>

<http://unicef.hu/>

<http://www.voroskereszt.hu/szervezetuenk.html>

<http://www.who.int/en/>